

Коркишко Е.Г., Саяпина С.А. Политинформация как метод воспитания патриотических чувств младших школьников.

Статья посвящена актуальной проблеме современности – воспитанию патриотических чувств у школьников. Рассмотрены основные положения и поданы практические рекомендации относительно проведения политинформаций как метода внеурочной деятельности. Определены ее цели, задание, содержание.

Korkishko H. Sayapina S. Political information as a method of upbringing patriotic awareness in junior schoolchildren.

The article is devoted to the actual problem of modern age – the upbringing of patriotic awareness in junior schoolchildren. The main positions are considered, and practical recommendations regarding carrying out political information as a means of out-of-class activities are given. Its purposes, aims and content are defined in the article.

УДК 37.018.4

Коростіль Л.А.

Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти

САМООСВІТА ОСОБИСТОСТІ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ТА ПЕДАГОГІЧНЕ ЯВИЩЕ

У статті проаналізовано основні етапи становлення та розвитку поняття «самоосвіта особистості» як соціокультурного явища. Зроблено висновок про те, що самоосвіта є педагогічним явищем, яке модифікується в поняття «самоосвіта школяра».

Актуальність проблеми. В умовах динамічного інформаційно-технологічного суспільства заактуальним стає вислів Н. Ротшильда «Хто володіє інформацією, той володіє світом», а отже «...залишитись нарівні з навколишнім світом можна лише завдяки самоосвіті» [2, 61].

Сьогодні доволі увиразнює соціальну і педагогічну роль самоосвіти особистості. У цьому контексті і була визначена **мета нашого дослідження**, що спрямована на вивчення впливу соціальних і педагогічних явищ на дане поняття.

Аналіз психолого-педагогічної, соціологічної та довідникової літератури свідчить про різноманітне трактування і розуміння поняття «самоосвіта особистості»:

1. Освіта, що набувається в процесі самостійної роботи, без проходження системного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі (Є. Ширшов);
2. Потреба в безперервній освітній діяльності, форма перекваліфікації (Г. Наливайко, Н. Терещенко);

3. Засіб ідейного, професійного і загальнокультурного розвитку особистості та реалізації її творчої ініціативи (А. Громцева, В. Лозовий, І. Редковець, Г. Серіков);

4. Вид вільної діяльності особистості (соціальної групи), що характеризується її вільним вибором і є направленим на задоволення потреб у соціалізації, самореалізації, підвищенні культурного, освітнього, професійного і наукового рівнів (Г. Зборовський, О. Шукліна);

5. Самостійна освіта, що спрямована на придбання систематичних знань у будь-якій галузі науки, техніки, культури, політичного життя й т.п., що припускає безпосередній особистий інтерес того, хто навчається в органічному поєднанні з самостійним вивченням матеріалу (Велика радянська енциклопедія);

6. Освіта, яку отримують у процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в стаціонарному навчальному закладі. Крім того, самоосвіта є невід'ємною частиною систематичного навчання в стаціонарних закладах, сприяє поглибленню, розширенню та більш міцному засвоєнню знань (С. Гончаренко);

7. Інформаційно-забезпечувальна діяльність, яка здійснюється шляхом придбання (засвоєння), накопичення, упорядкування, систематизації і відновлення знань з метою задоволення пізнавальних потреб особистості для здійснення різноманітних видів діяльності (О. Бурлука).

Об'єм і глибина поняття «самоосвіта» є різними, але об'єднує їх наявність певних структурних одиниць: мотивація, мета і способи дій (табл.1).

Таблиця 1

Основні компоненти поняття «самоосвіта»

Мета	Мотивація	Способи дій
освіта; безперервна освіта впродовж життя або підвищення кваліфікації; придбання, накопичення, упорядкування, систематизація і відновлення знань; самостійне поглиблення і розширення знань отриманих у навчальному закладі; придбання систематичних знань у будь-якій галузі науки, техніки, культури, політичному житті; перекваліфікація; задоволення потреб у соціалізації, самореалізації, підвищенні культурного, освітнього, професійного і наукового рівнів.	задоволення пізнавальних потреб; реалізація творчих потреб; розширення та більш міцне засвоєння знань.	самостійно; індивідуально; групою; масово; у закладі освіти; у позанавчальному закладі.

При цьому, зрозуміло, що будь-яка мета може поєднуватись з будь-якою мотивацією і способом діяльності. Тому вже зараз може існувати 126 варіантів означення поняття «самоосвіта особистості».

Для нашого дослідження за робоче визначення візьмемо наступне: «самоосвіта особистості – це вид діяльності, спрямований, відповідно до мотивації і мети особистості, на отримання кола знань, обраними способами дій».

Зміст означень 1, 2 і 6 вказує на те, що самоосвіта особистості є педагогічним явищем, а 3, 4, 5 – соціальним. Означення 7 об'єднує педагогічне і соціальне явище, вказуючи на їх основу – забезпечення інформацією. З погляду на двобічність даного поняття розглянемо спочатку соціальні явища, що можуть впливати на компоненти поняття «самоосвіта особистості». О. Бурлука вважає, що самоосвіта це соціокультурне явище і виділяє п'ять періодів його розвитку [1]. Кожен з періодів характеризується зародженням певної соціальної технології самоосвіти або способом організації людської діяльності з досягнення поставленої мети.

У доцивілізаційному періоді суспільного розвитку самоосвіта реалізувалась через *комунікативну технологію*, що розвивалась у двох напрямках. Один з них – це міжособистісне спілкування, а другий – самоосвітнє читання різноманітних текстів природної реальності. Суб'єктами самоосвітньої діяльності вважались шамани і правителі роду. Людина в цей період, щоб вижити, трималась колективу (родини, племені) і не відокремлювала себе від спільноти. Загал «навчав» людину через працю і звичаї, таким чином соціальні процеси домінували над індивідуальними.

У доіндустріальній цивілізації поглибилась межа між розумовою та фізичною працею людини. В результаті цього самоосвіта виділилась із всієї системи життєдіяльності в самостійний її вид. З появою писемності народжується *технологія самоосвітнього читання письмового тексту*. В даній технології існувало дві протилежні концепції самоосвіти: антична і релігійна. Антична концепція була орієнтована на пошук істини буття, нових знань, творчу активність особистості. Релігійна ж була повернута у середину людини і спрямована на тлумачення вже наданої людям божественної істини. Читання книг було доступно тільки представникам духовництва, воєнній і політичній аристократії. Тому в цей час домінуючою для самоосвіти була комунікативна технологія, а технологія самоосвітнього читання здійснювалась тільки опосередковано.

В епоху Відродження ідея гуманізму, що тільки почала зароджуватись, поставила Людину в центр світотворення. Починаючи з цього часу, бурхливо розвиваються природничі науки (відкриття М. Коперника, Г. Галілея, І. Ньютона), відкривається інститут освіти, формується високий статус освіченості. Але головним поштовхом для розвитку самоосвіти особистості стає книгодрукарство, яке зробило світ знань доступним, стійким, надійно збереженим і достовірним. Технологія самоосвітнього читання поширилась для певного кола людей (викладачів, науковців), але ще не стала переважати над комунікативною.

Тільки в індустріальному суспільстві з появою бібліотек, тиражуванням книг і підвищеним інтересом до літературних творів технологія самоосвітнього читання стала домінуючою [1].

Розвиток освіти, науки і техніки в індустріальному суспільстві приводить до ускладнення знання, засобів і способів його передачі. У цей період відбувається трансформація вже існуючих технологій та становлення нової техноцентричної стратегії, що вимагає засвоєння новітніх технологій, оптимальне включення в інформаційний простір, адаптованість до динаміки

розвитку світу. В індустріальному періоді стратегії самоосвіти особистості стають різноманітними і диференційованими за соціокультурними, духовними, класовими, статусними, соціально-економічними, професіональними, кваліфікаційними та іншим характеристиками.

Сьогодні ми живемо в постіндустріальному періоді, в якому нові інформаційні й комунікативні технології породили "екранну" культуру [7], засновану на комп'ютерно-космічних засобах зв'язку й обробки інформації. Мережа Інтернету розширила інформаційний потенціал людства і зробила його доступним мільярдам людей у різних куточках світу. Вона має значні переваги перед сучасними бібліотеками, музеями та іншими локальними центрами культури, адже вся інформація, що знаходиться в ній, потенційно відкрита для кожного і є миттєво доступною.

Технічні й технологічні досягнення надають можливість об'єднати різні види текстової діяльності (робота з "книжковими", аудіовізуальними, художніми, музичними й іншими текстами) з елементами комунікативної діяльності (діалог з "екраном" комп'ютера або з реальним опонентом за допомогою Інтернету). Самоосвіта особистості набуває більш осмислені та раціонально організовані форми, що перетворюють діяльність в інноваційний творчий процес. Таким чином у постіндустріальному періоді виникає нова стратегія самоосвіти – індивідоцентрична, що супроводжує виробничу, наукову, організаційну, освітню, дозвільну та іншу діяльність людини.

Глобальні процеси індустріалізації, інформатизації суспільства, виникнення інноваційних технологій зумовлюють появу двох протилежних соціальних процесів. Один - це нестійкість ринку праці (відмирання і народження цілих груп професій), що змушує людей до частої зміни роду занять, і зміни у зв'язку з цим суспільної функції особистості. Другий – це поява нових професій, що потребують більш високої кваліфікації та серйозної підготовки. Швидкість же нагромадження знань і модернізація техніки така, що жодне навчання сьогодні не можна вважати завершеним.

Аналізуючи періоди соціального розвитку суспільства, ми виділяємо ще один дуже важливий компонент самоосвіти особистості – засіб, що впливає на масштаби і різноманітність цього виду діяльності (табл.2).

Динаміка розвитку основних компонентів самоосвіти особистості за історичними періодами

Історичний період	Мотивація і мета	Способи	Засоби
Доцивілізаційний період	вижити	спілкування; колективна трудова діяльність.	люди; природа.
Доіндустріальний період	пошук істини буття, нових знань; тлумачення божественної істини.	спілкування; самостійне читання.	люди; писемний текст.
Епоха Відродження	бажання пізнати світ, бути освіченим	спілкування; опосередковане читання.	люди; книги.
Індустріальний період	засвоєння новітніх технологій; оптимальне включення в інформаційний простір; адаптованість до динаміки розвитку світу.	спілкування; читання (індивідуальне, групове, масове); освіта (вдома, у закладах освіти, на курсах, у гуртках).	люди; книги; журнали; газети, радіо, телебачення; лекції.
Постіндустріальний період	перекваліфікація; підвищення кваліфікації; індивідуальна пізнавальна діяльність.	спілкування; читання (індивідуальне, групове, масове); освіта (вдома, у закладах освіти, на курсах, у гуртках); через Інтернет.	люди; книги; журнали; газети, радіо, телебачення; лекції; комп'ютер.

Зробимо висновки щодо впливу соціуму на розвиток поняття «самоосвіта особистості»:

1. У соціальному розвитку самоосвіта особистості пройшла шлях від одиничних проявів до масових, від односторонності до багатобічності;

2. Самоосвіта особистості має двобічний характер. З одного боку, особистість формує власну сферу знання, яка забезпечує її самозбереження та саморозвиток, а з другого – ці знання відображають основні соціальні цінності певного історичного періоду;

3. Мотивація самоосвіти особистості відображає цінності та потреби певного історичного періоду, а способи і засоби залежать від розвитку суспільства;

4. На більш високому рівні розвитку суспільства способи і засоби модернізуються і поповнюються новими; між ними відбувається перерозподіл на більш домінуючі в самоосвіті особистості;

5. Робоче визначення самоосвіти особистості необхідно доповнити новим важливим компонентом – засіб. Тоді самоосвіта особистості – це вид

діяльності, спрямований, відповідно до мотивації і мети особистості, на отримання кола знань, обраними способами і засобами дій.

Яку ж роль відігравала і відіграє школа в цьому життєво важливому процесі?

Г. Драйден і Д. Вос відповідають так: «...якщо учитель перестає бути єдиним носієм нового знання, то його основне завдання полягає в тому, щоб навчити учня самонавчатись. Лише шляхом самоосвіти можна навчитись чому-небудь. Єдине завдання школи – полегшити цей процес. Якщо це їй не вдається, вона втрачає будь-який сенс свого існування» [2].

Ідея самоосвіти і формування готовності до неї підростаючих поколінь має глибокі історичні коріння. У витоків її стояли такі мислителі як Аристотель, Платон, Сократ, представники світової педагогічної думки А. Дістервег, Д. Локк, Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо.

На основі досліджень Л. Шапошнікової [6], ідеї про самоосвіту школярів у вітчизняній школі в період з другої половини XVIII – кінця XIX ст. були стихійними і невпорядкованими. Наприкінці XIX – на початку XX ст. більшість сільських дітей вже здобували початкову освіту в однокласних земських школах, з'явилися недільні школи, головне завдання яких полягало у:

- поширенні знань та підвищенні освітньо-культурного рівня населення;
- розумовому вихованні та розвитку дітей і дорослих (формування навичок самоосвіти, самовиховання і саморозвитку з метою подальшої самореалізації особистості);
- моральному вихованні та розвитку учнів.

Друга половина XX сторіччя, за дослідженням Т. Юденко, стала початком створення і розробки теорії самоосвіти школяра. Вагомий внесок у розвиток цієї теорії внесли вчені і педагоги: В. Сухомлинський, А. Громцева, Б. Райський, М. Скаткін, Б. Єсіпов, П. Підкасистий, В. Сластьонін [8].

В. Сухомлинський вважав, що одним із головних завдань освіти є сформувані самоосвітні навички: читати підручник і додаткову літературу, робити записи по підручнику, реферувати, контролювати себе. Мотивом самоосвіти школяра є бажання отримувати знання згідно з інтересами і захопленнями. Базою для їх реалізації, на думку автора, може виступати клубна діяльність.

На думку А. Громцевої, Б. Райського, М. Скаткіна необхідною умовою ефективності самоосвіти є мотивація, що пов'язана з пізнавальним інтересом. Якщо пізнавальні потреби та інтерес задовольняються, то на перший план вийде самостійна пізнавальна діяльність. Автори вважають, що процес самоосвіти може відбуватись паралельно з навчанням, в цьому випадку вчитель має можливість простежити успішність окремих його рівнів.

У дослідженнях Б. Єсіпова і П. Підкасистого прослідковуються і психологічно обумовлюються основні моменти самостійної діяльності, самостійна робота визначається важливим засобом навчання, аналізуються типи завдань для творчого розвитку школярів. Б. Єсіпов вводить поняття активності розумової праці, в якому об'єднує свідомість, волю та цілеспрямованість. П. Підкасистий звернув увагу на взаємозв'язок освітніх і виховних задач, пов'язав їх ефективність з правильною організацією праці, з її відповідністю рівням підготовки учнів.

На думку В. Сластьоніна поряд з мотиваційним компонентом самоосвіти школяра повинні бути якості самоорганізації і самоуправління. Автор виділив декілька етапів розвитку самоосвіти: первинна обробка навчального матеріалу; вибір способів діяльності (з відомих); виконання окремих самоосвітніх дій; пошукова (творча) діяльність. Таким чином, особистість школяра стала самоорганізуючим суб'єктом, здатним до творення нових ідей.

Паралельно з розвитком соціального середовища, педагогічної теорії самоосвіти розвивається і мотиваційна сторона цього питання. Аналізуючи зміст поняття «самоосвіта школярів», окремі дослідники висувають на перший план одну з характерних його ознак: вияв потреби в знаннях (В. Ільїн, М. Кузьміна, Ж. Нусінова), досягнення високого рівня пізнавальної активності (Н.Ковалевська), процес самокерування засвоєнням знань (В. Бондаренко), відгук на соціальні вимоги суспільства (А. Громцева, Л. Ковтун, Г. Ричкова, О. Телюк), тісний зв'язок з процесом навчання (Н. Терещенко). На наш погляд, остання характеристика є найбільш суттєвою ознакою, яка дозволяє відрізнити поняття «самоосвіта особистості» від поняття «самоосвіта школяра».

Самоосвітня діяльність не лише супроводжує процес навчання, але й надає йому наснаги, певного спрямування, переплітається з ним. Самоосвіті школярів властивий вищий, ніж самоосвіті дорослих, рівень педагогічної організації і частково педагогічного керівництва. Педагогічна допомога і керівництво виступають в умовах навчання як обов'язкова передумова високого рівня готовності учнів до самоосвіти. За визначенням Н. Терещенко, самоосвіта школярів є педагогічно організованим, обумовленим внутрішніми мотивами процес самостійного набуття знань, додаткових до тих, що їх учень отримує в процесі навчання [5].

Освіта ХХІ століття передбачає збереження того позитивного, що накопичено в історії педагогіки, і приведення цих знань до потреб сучасного суспільства. Нові умови життя потребують нового мислення, нової культури діяльності, а звідси — якісно іншого рівня освіченості, здатності до постійного оновлення знань, тобто «здатності до навчання впродовж усього життя», як зазначено в Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи. На формування в підростаючого покоління «...сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості» вказує й Національна доктрина розвитку освіти [3; 4].

Зробимо висновки щодо розвитку поняття «самоосвіта особистості» в педагогічному процесі:

1. З ХІХ ст. самоосвіта особистості стала не тільки соціокультурним явищем, а і педагогічним;
2. Самоосвіта школяра розглядається як вид діяльності учня і є спеціальним об'єктом дослідження педагогів-науковців;
3. Самоосвіта особистості (школяра) як педагогічне явище пройшла шлях від масового поширення знань до індивідуальної пошукової (творчої) діяльності;
4. Самоосвіта школяра сьогодні має дві стратегії:
 - самоосвіта як пізнавальна діяльність для самовдосконалення;

- самоосвіта як самостворююча, самоосвітня діяльність, спрямована на побудову власного внутрішнього світу, власного зразку.

Висновок. Поняття «самоосвіта особистості» знаходиться у постійному динамічному розвитку. Соціальні зміни у розвитку суспільства в першу чергу впливають на мотивацію і засоби самоосвіти, а тому є домінуючими. Педагогічний процес як педагогічне явище виконує важливу допоміжну функцію з формування навичок самоосвіти: культури читання, наукової організації навчальної праці й гігієни, планування діяльності, розвитку пізнавальної самостійності. Ці навички нададуть можливість випускнику школи адаптуватись до вимог швидкоплинного соціального розвитку і бути в ньому творцем. Якщо ж подивитись на ці висновки з іншого боку, то тільки творча особистість здатна змінювати світ. Тому соціальні та педагогічні явища взаємопов'язані у понятті «самоосвіта особистості».

«Найдивовижніші відкриття XXI століття будуть зроблені не завдяки розвитку науки й техніки, а завдяки тому, що ми по-новому оцінимо поняття "людина"» [7, с.147]. Суспільство, прогресуючи, ускладнюючись, підвищить свої вимоги й до самоосвітньої активності особистості.

Сьогодні самоосвіта школярів, як зазначає Т. Юденко, являє собою процес отримання знань, формування розумових здібностей, розвиток організованості, самостійності, активності, самоконтролю [8]. Отже, метою її є забезпечення пізнавальної активності, у процесі чого з'являється індивідуальна програма удосконалення сфери знання. Так як це визначення вже вказує на формування психологічних якостей особистості, то в подальшому у нашому дослідженні буде вивчатися психолого-педагогічна компонента цього питання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурлука О.В. Самоосвіта особистості як соціокультурне явище: Автореф.дис. ...кандидата філос. наук / Харківська державна академія культури. – Х., 2005. – 15 с.
2. Величко Л.П. Теорія і практика навчання органічної хімії у загальноосвітніх навчальних закладах: Монографія. – К.: Генеза, 2006. – С. 56-73.
3. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Освіта України. – 2003. – №34.
4. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – №33.
5. Терещенко Н.М. Формування у підлітків готовності до самоосвіти в умовах модульного навчання: Автореф.дис. ...кандидата пед. наук / Інститут педагогіки АПН – К., 2000. – 19 с.
6. Шапошнікова Л.М. Розвиток ідей про самоосвіту школярів в історії вітчизняної педагогіки (кінець XIX – поч. XX ст.): Автореф.дис. ...кандидата пед. наук / Житомирський державний університет ім. І. Франка. – Ж., 2007. – 19 с.
7. Шуклина Е.А. Технологии самообразования: социологический аспект // Общественные науки и современность. – 1999. - № 5. – С. 141-150.
8. Юденко Т. А. Самообразование школьников в отечественной педагогике второй половины XX века: преемственность и новаторство: Автореф. дис. ...кандидата пед. наук / Пятигорский государственный лингвистический университет. – П., 2007. – 17 с.

Коростиль Л.А. Самообразование личности как социальное и педагогическое явление

В статье проанализированы основные этапы становления и развития понятия «самообразование личности» как социокультурного явления. Сделан вывод о том, что самообразование есть и педагогическим явлением, которое модифицируется в понятие «самообразование школьника».

Korostyl L. Personal Self-Education as a Socio-Cultural and Pedagogical Phenomenon

The fundamental stages of formation and development of the notion “personal self-education” as a socio-cultural phenomenon are analyzed in this article. It was concluded that the self-education is a pedagogical phenomenon, which can be modified into the notion “pupil’s self-education”.

УДК.371.13

Кравченко Г.Ю.

Харківський обласний
науково-методичний інститут
безперервної освіти

СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕКТИВІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті звернуто увагу на проблему впровадження освітніх інновацій шляхом здійснення експериментальної роботи в закладах освіти, на рівень готовності педагогів до роботи в школі, яка працює в інноваційному режимі, на створення системи роботи кафедра - навчальний заклад.

Актуальність проблеми. Педагогічна інноватика як наука про інноваційні процеси в освітній галузі бере свій початок з кінця 50-х років ХХ ст., коли процеси реформування й розвитку освіти стали предметом спеціального вивчення західних учених. У працях закордонних педагогів здійснено аналіз теоретичних і практичних аспектів інноваційних процесів, зокрема, виявлено специфічні особливості, притаманні окремим структурним елементам педагогічної інноваційної діяльності – її плануванню, моделюванню, апробації, розповсюдженню та менеджменту (Х.Барнет, Дж.Бассет, А.Ніколс, Е.Торенс та ін.).

В Україні та країнах близького зарубіжжя сьогодні зроблено лише перші кроки в становленні педагогічної інноватики, тому переважна більшість теоретичних питань цієї нової педагогічної галузі ще потребує розробки, експериментальної апробації або остаточного розв'язання. Так, незважаючи на те, що інноваційність є найсуттєвішою ознакою українського освітнього сьогодення, у сучасній українській довідковій педагогічній літературі навіть немає визначення поняття «педагогічна інновація».